

AULANGON
LUONNONSUOJELU-
ALUEEN
RETKEILYOPAS

RETKEILYOPPAAN KÄYTTÄJÄLLE

Metsäntutkimuslaitos toivottaa kävijät tervetulleiksi Aulangon luonnonsuojelualueelle tutustumaan sen monipuoliseen luontoon ja erikoislaatuisiin nähtävyyksiin.

Luonnonsuojelualueeksi Aulangon alueella on varsin hyvät luontaiset edellytykset. Sen sijainti kauniin Aulangonjärven ja Vanajaveden välisellä kannaksella, maaston vaihtelevuus, Aulangon matkailukeskuksen läheisyys, erinomaiset liikenneyhteydet, lähiseudun historialliset nähtävyydet ja seudun kauneus ovat tekijöitä, jotka lisäävät luonnonsuojelualueen viihtyisyyttä.

Alueen kauneus, ja viihtyvyys, voitaneen sanoa koko luonnonsuojelualueen tulevaisuus, ovat kuitenkin suuresti riippuvaisia alueen käyttäjistä. Kävijöiden hienovarainen suhtautuminen luontoon ja sen kunnioittaminen luovat vankan pohjan luonnonsuojelualueen kehittämislle. Luottamuksellinen ja hyvä yhteistyö alueella kävijöiden ja Metsäntutkimuslaitoksen välillä on se perusta, jolle Aulangon tulevaisuus rakentuu. Kuta tinkimättömämmin rauhoitusmääräyksiä noudatetaan ja kuta siistimpänä alue pidetään, sitä paremmin se toteuttaa tarkoitustaan.

LUONNONSUOJELUALUEEN HISTORIA

Aulangon luonnonsuojelualue perustettiin Hämeen läänin maaherran antamalla päätöksellä heinäkuun 4. päivänä 1930. Päätökseen oli useita syitä.

Alueen korkeimmalla kohdalla, Aulangon vuoren laella, jonka korkeus on 150 m merenpinnasta ja 70 m Aulangonjärvestä, on ollut pakanuuden ajalla muinaislinna. Vuoren laki oli erityisen sopiva varustuksen paikaksi, sillä sen kolmelle suunnalle jyrkästi viettävät rinteet helpottivat linnan puolustamista. Tämä hämäläisten vanha linna lienee hävitetty vuoden 1250 tienoilla, jolloin maahan tulleet ruotsalaiset ryhtyivät rakentamaan vielä nykyäänkin kaupungissa jäyhänä kohoavaa Hämeen linnaa.

Luonnonsuojelualueeseen liittyvällä Lusikkaniemellä, joka nykyisin on Hämeenlinnan kaupungin omistuksessa, on hämärään muinaisuuteen häipyvä historiansa. Sen alkuperäinen nimi, Hiiden niemi, on antanut aiheen olettaa, että niemen korkeimmalla kohoumalla olevat kivet ovat vanhoja uhrikiviä.

Alueen alkuperäinen luonto muuttui ihmiskäden toimesta varsin huomattavalla tavalla vuosisadan vaihteessa, kun silloinen Karlbergin kartanon omistaja eversti Hugo Standertskjöld ryhtyi suurisuuntaisiin rakennus- ja muutostöihin. Kivinen ja karu Aulangon vuori muuttui tällöin paljon vehmaammaksi ja kasvillisuudeltaan runsaammaksi. Kallioita louhittiin, nykyiset Joutsenlampi ja Metsälampi, joiden pinta-ala on 4,2 ha, kaivettiin poistamalla maata yli 100 000 m³ ja siirtämällä maamassat puistoalueille ja metsiin. Uusia teitä rakennettiin 14 km, ja entisen muinaislinnan paikalle pystytettiin massiivinen 33 m:n korkuinen näkötorni. Lisäksi rakennettiin lukuisia huvimajoja, paviljonkeja, näköalaterasseja ja erikoinen rauniolinnake Hattulaan johtavan tien varteen.

Alkuperäistä luontoa muutettiin myös istuttamalla lukuisia havu- ja lehtipuulajeja sekä erilaisia pensaita ja kukkia eri puolille Aulangon vuorta. Eversti Standertskjöldin aikaisista havupuuistutuksista kasvavat vielä luonnonsuojelualueella ainakin lehtikuusi, pihtakuusi ja sembramänty sekä lehtipuista lehmus, vaahtera ja jalava.

Nykyisellä luonnonsuojelualueella oli vuosisadan vaihteessa Suomen ensimmäinen eläintarha. Luontaisen eläinkannan lisäksi oli tarhattuina peuroja ja saksanhirviä, vuohia, riikinkukkoja ja fasaaneja. Eläintarhan pidosta luovuttiin melko pian. Suurimpana syynä oli eläinten joutuminen monenlaisen vahingonteon kohteeksi, jopa salametsästäjät olivat asialla. Ainoiksi tarhaeläimiksi jäivät tekolammissa uiskentelevat vesilinnut: joutsenten lisäksi useita ulkomailta tuotuja vesilintulajeja.

Näihin aikoihin virisivät myös suunnitelmat Aulangon vuoren ja sen lähialuiden rauhoittamiseksi luonnonsuojelualueeksi. Ajatus toteutuikin sitten vuonna 1930. Luonnonsuojelualueen perustamisella ja sen siirtämisellä luonnonsuojeluviranomaisten valvontaan tahdottiin erityisesti turvata eversti Standertskjöldin työn tulokset sekä säilyttää kappale

kaunista Hämeen luontoa tuleville sukupolville asiantuntijoiden tarkan valvonnan alaisena.

Maatalousministeriön hyväksyttyä 22 p:nä helmikuuta 1935 silloisen Metsätieteellisen tutkimuslaitoksen ja Hämeenlinnan kaupungin välillä tehdyn sopimuksen Suomen valtio osallistui vuotuisella määrärahalla Aulangon luonnonsuojelun alueen hoito- ja hallintokustannuksiin. Samalla päätöksellä siirrettiin luonnonsuojelun alueen valvonta ja hoito hoitokunnalle, johon kuului kaksi jäsentä. Näistä toisen määräsi Metsätieteellinen tutkimuslaitos, toisen Hämeenlinnan kaupunki. Hoitokunta ryhtyikin ripeästi töihin alueelle laaditun hoitosuunnitelman pohjalta. Hoitokunnan toimesta istutettiin luonnonsuojelun alueelle 1930-luvun loppupuolella runsaasti erilaisia ulkomaisten puulajien metsiköitä ja pieniä puuryhmiä monipuolistamaan ja elävöittämään luontoa. Myös jalojen lehtipuiden osuus lisääntyi ilahduttavasti vuosikymmenien aikana. Nykyisin alueella tavataan kaikki kotoiset jalot lehtipuulajimme.

Eversti Hugo Standertskjöldin, suuren luonnonystävän ja rakentajan, elämäntyön vaalijoina ja jatkajina Aulangon luonnonsuojelun alueella 1930-luvulla on erityisesti mainittava Metsäntutkimuslaitoksen silloinen johtaja professori Olli Heikinheimo ja viime vuosikymmeninä professori Sakari Saarnijoki. Viimeksimainitun työ jatkui aina vuoteen 1972, jolloin hän siirtyi Metsäntutkimuslaitoksesta eläkkeelle.

Aulangon luonnonsuojelun alue siirtyi valtion omistukseen ja Metsäntutkimuslaitoksen hallintaan v. 1963.

LUONNONSUOJELUALUE TÄNÄÄN

Kävijän täällä nyt näkemä maisemakuva on paljolti toisenlainen kuin esimerkiksi vuosisadan alkupuolella. Voimakkaasti hoidettu puistomaisuus on hävinnyt, mutta tilalla on nyt silloista paljon jylhempi metsä ja vakiintunut kasvillisuus. Arat ja ilmastoomme sopimattomat puulajit ja pensaat ovat kuluneina vuosikymmeninä luonnon kovan ja armatoman kilpailun seurauksena joko pahasti vaurioituneet tai kuolleet. Liikenteen nopean kasvun vuoksi on tieverkostoa jouduttu parantamaan, ja vuodesta 1970 lähtien moottoriajoneuvoilla ajo on sujunut

vaivattomasti pitkin kestopäällystettyä rengastietä. Myös kävelyteitä on parannettu. Vuotuinen kävijämäärä on jatkuvasti lisääntynyt, arvion mukaan se on viime vuosina noussut päälle neljännesmiljoonan.

Ihmisten oikeuksia luonnonsuojelualueella rajoittaa luonnonsuojelulaki, joka kieltää mm. luonnon kaikenlaisen turmelemisen ja vahingoittamisen. Aulangon luonnonsuojelualue poikkeaa kuitenkin luonnon- ja kansallispuistoista siinä suhteessa, että liikkuminen alueella on vapaampaa. Toisaalta luonnonsuojelualueen hoidosta vastaavalla henkilökunnalla on Aulangolla paremmat mahdollisuudet toteuttaa luonnon- ja maisemanhoitoa ja tehdä Aulangosta siellä kävijälle mahdollisimman viihtyisä ja turvallinen vapaa-ajan viettopaikka.

Alueen turvallisuudesta ja järjestyksestä on vuodesta 1964 vastannut työnjohtaja Yrjö Palm vartiokoirineen. Alueen luonnonhoidosta vastaa lähinnä Metsäntutkimuslaitoksen Etelä-Suomen hoitoalueen aluemetsänhoitaja.

RETKEILYKOHTEET

Retkeilyoppaassa selostetaan pääpiirteittäin luonnonsuojelualan kiintoisimmat ja historiallisesti merkittävimmät kohteet. Alueen retkeilykohteista on valmistumassa myös laajempi ja yksityiskohtaisempi selostus niitä henkilöitä varten, jotka haluavat tutustua tarkemmin mm. alueen puu- ja pensaslajeihin ja metsiköiden rakenteeseen sekä eräisiin tutkimuskohteisiin.

Esitettävät retkeilykohteet on numeroitu oheiseen karttaan. Kohde 1. sijaitsee moottoriliikenteelle yksisuuntaisen rengastien alkupäässä.

Kohde no. 1. Luonnonsuojelualan opastaulut. Värikköissä opastauluissa selvitetään neljällä kielellä luonnonsuojelulain alueella liikkuville asettamat rajoitukset, sekä osoitetaan mielenkiintoisimmat ja historiallisesti arvokkaimmat kohteet.

Kohde no. 2. Tien molemmilla puolilla kasvaa luontaisesti syntynyt järeä kuusivaltainen metsikkö. Metsikön ikä on n. 140 vuotta. Metsätaloudellisessa mielessä metsikkö on yli-ikäinen, mutta maisemalli-

silta arvoiltaan erittäin vaikuttava ja aarnimetsän tuntuinen. Toisaalta metsikössä on jo havaittavissa rappeutumisen merkkejä. Pystyyn kuivuneita ja lahoja puita joudutaan vuosittain poistamaan useita kymmeniä. Metsikön luontaiseen uudistamiseen tulisi ryhtyä lähivuosina.

Kuusi kukkii Etelä-Suomessa keskimäärin touko-kesäkuun vaihteessa. Siemenet kypsyvät yhden kasvukauden kuluessa ja varisevat maahan joko syksyllä tai seuraavan kevättalven kuluessa. Erittäin hyviä kukkimisvuosia sattuu kuuselle harvoin, ehkä noin 12—13 vuoden väliajoin.

Kuusi kasvaa kaikista eurooppalaisista puulajeista pisimmäksi. Tässä metsikössä järeimpien puiden keskimääräinen pituus (valtapituus) on 33 m. Puuston kuutiomäärä on noin 650 m³/ha.

Kuusta käytetään sahapuuksi ja kuituteollisuuden raaka-aineena.

Kohde no. 3. Erikoinen kuusi, jonka latvassa iso tuulenpesä. Tuulenpesä on perinnöllinen häiriö, joka aiheuttaa oksiston epänormaalin tiheän kasvutavan. Oksat ovat tuulenpesässä lyhyt- ja runsashaaraisia. Tuulenpesä voi syntyä joko puun latvaan tai latvuksen eri osiin. Merkittävää on lisäksi, että tuulenpesästä kerätyt siemenet tuottavat jälkeläisiä, jotka ovat "pesän" kaltaisia.

Kotimainen kuusi on monessa muussakin suhteessa hyvin monimuotoinen. Tuulenpesäkuusien lisäksi tavataan metsissämme käärmeukuusta, sikermäkuusta ja surukuusta ja matalanlanttää tapionpöytää.

Oksien kasvutavassa ilmenevien eroavuuksien perusteella kuuset voidaan ryhmitellä viiteen eri tyyppiin: kampa-, nauha-, harja-, laaka- ja huiskilokuusiin. Rungon rakenteessa tavattavat epäsäännöllisyydet, kohoumat ja paukurat ovat antaneet aiheen puhua mukurakuusesta. Keväällä tai alkukesästä saattaa tarkkasilmäinen kulkija havaita kuusen, jonka nuoret kasvaimet ovat poikkeuksellisen väriset. Nämä värimuodot on ristitty kultakuuseksi ja purppurakuuseksi.

Kohde no. 4. Tien molemmilla puolilla kasvaa verra-ten laaja ja yhtenäinen **pihlajametsikkö**. Pihlaja on hyvin laajalle levinnyt puulaji, Suomessa se on yksi

tavallisimmista kasvilajeista. Kuitenkin sitä tavataan maassamme harvoin puhtaina metsikköinä, yksittäiset puut tai pienet pihlajaryhmät ovat tavanomaisia. Kohdemetsikkö on syntynyt luontaisesti, ja alueelta on jatkuvasti poistettu pihlajaa haittaavat nopeakasvuisemmat puulajit ja ylispuut. Nämä hoitotoimenpiteet selittävät sen, että pihlaja kasvaa alueella laajalti puhtaana metsikkönä.

Pihlaja kukkii Etelä-Suomessa keskimäärin kesäkuun 10. päivän tienoilla ja tekee runsaasti kukkia noin joka toinen vuosi. Valkoista kukkaloistoa seuraa syksyllä värikäs hedelmien paljous, joka houkuttelee eri lintulajit, mm. tilhet makoisalle syysaterialle. Onpa ihminenkin keksinyt käyttää marjoja hyväkseen. Makeimmista pihlajanmarjoista saadaan hyvää hilloa ja voidaanpa niistä valmistaa muitakin herkkuja!

Pihlaja voi parhaassa tapauksessa kasvaa n. 15 m:n korkuiseksi. Tässä metsikössä järeimpien puiden keskipituus on 9.5 m ja puuston kuutiomäärä 43 m³/ha.

Pihlajan puuaines on kovaa ja joustavaa. Siitä saadaan mm. erittäin kaunista vaneria. Vielä joitakin vuosikymmeniä sitten pihlajaa käytettiin runsaasti kotiteollisuudessa tarve-esineiden valmistukseen. Tältä ajalta on myös peräisin sanonta: ”pienikin pitää, kun se on pihlajaa”.

Kohde no. 5. Ruusulaakso. Alue on saanut nimensä siitä, että eversti Standertskjöldillä oli tarkoituksena perustaa alueelle suurisuuntainen ruusuviljelys, joka kuitenkin hyvistä yrityksistä huolimatta ei ottanut onnistuakseen. Paikan puistomainen luonne on edelleen tunnusomainen. Kookkaat ja harvassa kasvavat lehtipuut tekevät paikasta valoisan, jossa monilajinen ja rehevä aluskasvillisuus viihtyy erinomaisesti.

Metsälammesta laskevan ojan varteen on 1930-luvun loppupuolella istutettu ulkomaisia puulajeja mm. kahta tuijalajia, marjakuusta ja lisäksi vielä useita erilaisia pensaslajeja. Everstin aikaisista istutuksista tavataan alueella jaloja lehtipuita ja lehtikuusia. Maantien ja Metsälammen välisessä maastossa polun varrella kasvaa kookas lehtikuusi, jonka pituus on 30.5 m ja rinnankorkeusläpimitta (1.3 m maasta) 75 cm ja puun kuutiotilavuus 3.6 m³.

Rengastien välittömässä läheisyydessä sijaitsee Ruusulaakson paviljonki. Tämä goottilaistyylinen huvihuone on luonnonsuojelualueella ainoa jäljellä oleva puinen rakennus everstin aikoinaan rakennuttamista lukuisista huvihuoneista ja paviljonkirakennelmista.

Kohde no. 6. Lehmuskuja. Everstin aikana perustettiin useita puukujanteita pääasiallisesti lehmuksesta ja lehtikuusesta. Monet näistä kujanteista ovat vuosikymmenien aikana tuhoutuneet pääasiallisesti muiden nopeakasvuisempien puulajien ottaessa kasvupaikan haltuunsa. Eräs parhaiten säilyneitä kujanteita on tietä reunustava lehmusrivistö. Lehmus eli niinipuu on ollut kautta aikojen eräs suosituimpia puistojen ja bulevardien koristepuita. Sen syvänvihreä ja tuuhea lehvästö sekä kestävyys erilaisia saasteita vastaan ovat tuoneet lehmuksen kulttuuriseuduille. Metsistä lehmus on tällä vuosisadalla vähentynyt uhkaavasti. Sen luontaiset kasvupaikat on usein raivattu pelloksi, tai se on joutunut vähäisen taloudellisen arvonsa vuoksi polttopuuksi. Sen kuoresta valmistettiin muinoin niintä sidonta-aineeksi. Tulitikkupuuksi lehmus on hyvin sopiva.

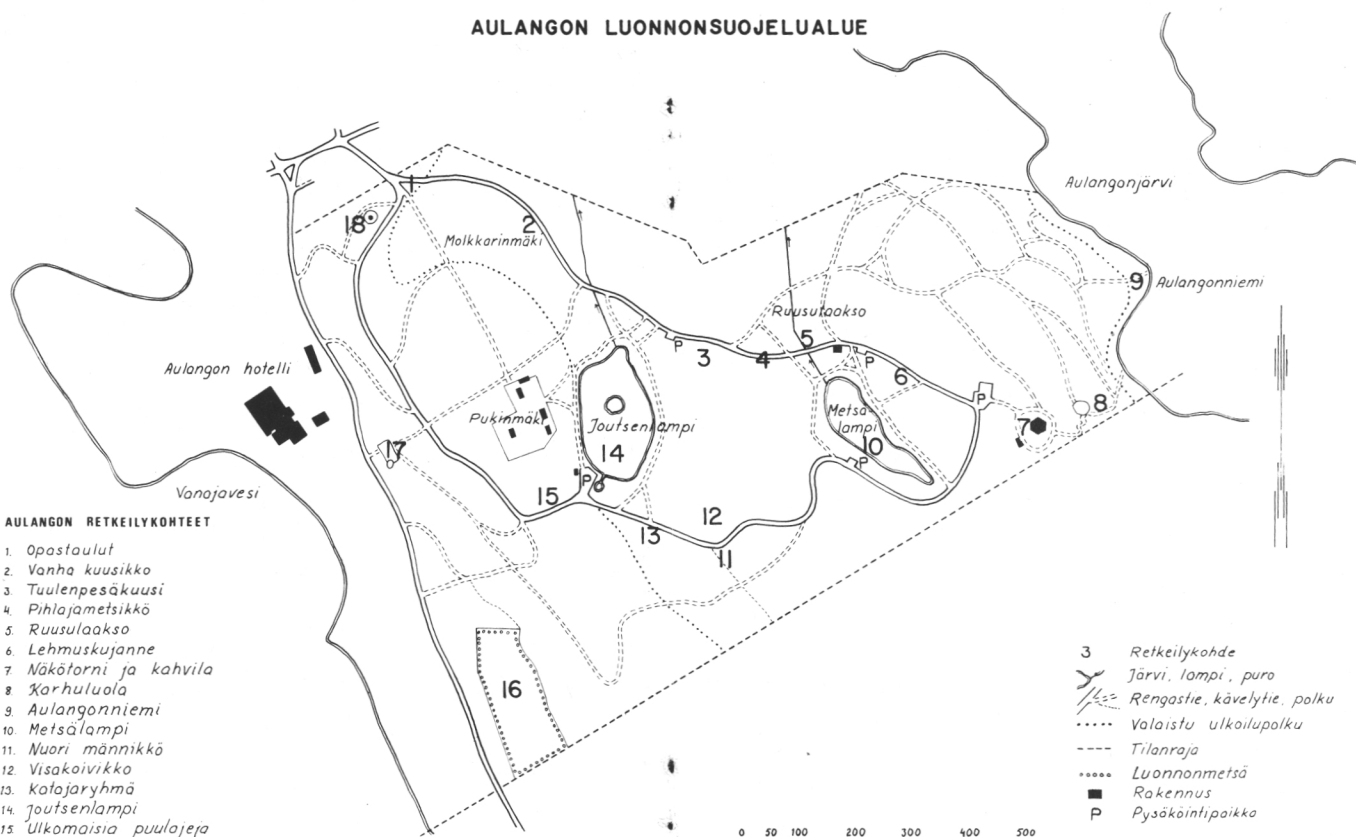
Muut jalot lehtipuumme ovat tammi, saarni, jalava ja vaahtera. Jalavasta erotetaan kaksi lajia, vuorijalava ja kynäjalava.

Jalojen lehtipuiden "jalous" johtunee kaiketi siitä, että niitä ylipäänsä tavataan hyvin vähän maassamme. Niiden puuaines on, lehmusta lukuun ottamatta, kovaa ja sitkeätä sekä kuvioinniltaan ja väriltään kaunista ja siten moniin erikoistarkoituksiin sopivaa ja haluttua. Varsinkin vanhemmalla iällä ne ovat järeine oksineen ja tuuheine latvuksineen huomiota herättävän jylhiä.

Jalot lehtipuut kasvavat Suomessa luontaisen levinneisyysalueensa pohjoisilla raja-alueilla, minkä vuoksi niitä tapaa yleensä yksittäisinä puina tai pieninä puuryhminä parhailta kasvupaikoilla.

Kohde no. 7. Aulangon vuoren laki. Luonnonsuojelualueen korkeimmalla kohdalla, muinaisen linnan paikalla kohoaa massiivinen, harmaasävyinen ja kivistä rakennettu torni. Näkötorni kuuluu viimeisiin suuriin töihin, joita eversti teetti Aulangolla ennen kartanon myyntiä. Näkötornin suunnitteli arkkitehti Walde Aspelin ja sen rakentaminen aloitettiin vuonna 1906. Se valmistui seuraavana

AULANGON LUONNONSUOJELUALUE

AULANGON RETKEILYKOhteet

1. Opastaulut
2. Vanha kuusikko
3. Tuulenpesäkuusi
4. Pihlajametsikkö
5. Ruusulaakso
6. Lehmuskujanne
7. Näkötorni ja kahvila
8. Korhuluola
9. Aulangonniemi
10. Metsälampi
11. Nuori männikkö
12. Visakoivikko
13. Kalajaryhmä
14. Joutsenlampi
15. Ulkomaisia puulajeja
16. Luonnonmetsä
17. Rauniolinnake
18. Önnentempeli

- 3 Retkeilykohde
- Järvi, lampi, puro
- Rengaste, kävelytie, polku
- Valaistu ulkoilupolku
- Tilanraja
- Luonnonmetsä
- Rakennus
- P Pysäköintipaikka

vuonna. Tornin korkeus on 33 metriä. Samanaikaisesti rakennettiin tornin juurelle näköalaterassi, jonka alapuolelta uteliaampi kävijä löytää Lennart Segerstrålen maalaaman metsästysaiheisen freskon.

Aulangonvuorelta avautuu ihastuttava näköala. Tänne pysähtyy mielellään hetkeksi lepäämään ja nauttimaan Suomen metsä- ja järviluonnosta. Alhaalla jyrkän vuoren tuntumassa sijaitsee Aulangonjärvi, jonka kyljistä työntyy jo aikaisemmin mainittu Lusikkaniemi.

Vuoren laella sijaitseva kahvilarakennus on alkujaan ollut vahdin asunto, joka pienestä mökkipahasesta on vuosikymmenien kuluessa kasvanut nykyiseen siedettävään kokoonsa.

Kohde no. 8. Laskeutumalla 322 porrasaskelmaa näköalaterassilta lähteviä kiviportaita myöten tullaan **karhuluolalle**. Karhuperhettä esittävää patsasta pääsee katsomaan myös kiertämällä vuori sinne johtavaa kävelytietä pitkin. Patsaan on veistänyt kiveen taiteilija Robert Stigell.

Karhuluolalta käsin on helppo huomata, miten jyrkästi Aulangonvuori kohoaa tällä suunnalla kohti muinaislinnaa. Luolalta Aulangonjärvelle päin kasvaa pieni **koivikko**, joka on pääasiallisesti rauduskoivua. Maassamme tavataan luonnonvaraisina kolme koivulajia; rauduskoivu, hieskoivu ja varpumainen vaivaiskoivu. Rauduskoivu kasvaa yleensä suuremmaksi kuin hieskoivu, ja näin ollen se on metsätaloudellisesti arvokkaampi. Pohjois-Suomessa esiintyy laajoilla alueilla lisäksi tunturikoivua, joka on hieskoivun alalaji. Molemmat koivut ovat kauniita ja soveltuvat erinomaisesti suomalaiseen maisemaan antamaan pirteyttä ja valoisuutta monasti hyvin yksitoikkoiseen maisemakuvaan. Koivu kukkii Etelä-Suomessa toukokuun loppupuolella ja varistaa siemenensä (pähkylänsä) samana vuonna heinäkuusta alkaen. Koivulla esiintyy myös liuskalehtisiä muotoja, joita on istutettu myös luonnonsuojelualueelle. Koivulla tavataan hyvin erikoisena muotona visakoiivu, joka samalla on taloudellisesti erittäin arvokas. Katso kohde no. 12.

Kohde no. 9. Aulangonniemi. Eräs entisistä Aulangon lukuisista puistoalueista. Vielä nykyisin johtavat kiviportaat rantaan, jossa oli everstin aikana venevalkama. Alueella kasvavista ulkomaisista puulajeista

mainittakoon pihtakuusi ja lehtikuusi. Jaloista lehtipuista tavataan lehmus.

Kohde no. 10. Metsälampi, tekolampi, jossa kesällä uiskentelee osa tarhatuista joutsenista sekä luonnonvaraisina sorsia ja lokkeja. Lampea kiertävän polun tuntumassa kasvaa joukko ulkomaisia puulajeja, joista mainittakoon pihtakuusi, sembramänty ja lehtikuusi. Nämä kolme puulajia edustavat niitä ulkomaisia puulajeja, joita on maassamme viljelty pisimpään ja parhaalla menestyksellä. Pihtakuusta ja sembramäntyä on viljelty lähinnä koriste- ja maisemanhoidollisia näkökohtia silmällä pitäen. Lehtikuusta, lähinnä siperialaista lehtikuusta, on viljelty myös metsätaloudellisten ominaisuuksiensa vuoksi. Alueella kasvavista lehtikuusista osa on nk. risteymiä, joille on ominaista nopeakasvuisuus. Parhaissa tapauksissa tällaiset risteymät kasvavat paremmin kuin kumpikaan niiden vanhemmista.

Alueella kasvaa kolmessa eri kohdassa ryhmä kotimaisen kuusen nk. suru- eli pylväsmuotoja ja lammen itäpäässä joitakin pallokuusia. Edellisillä on lähes runkomyötäisesti riippuvat oksat, ja jälkimmäiset ovat kuin maasta pursuavia havupalloja. Jaloista lehtipuista kasvaa alueella mm. kynäjalava. Marjaomenapuita ja erilaisia pensaita tavataan alueella runsaasti. Aivan tien laidassa kasvaa komea runkomainen kataja.

Kohde no. 11. Äkkiväärän mutkan jälkeen tien vasemmalla puolella kasvaa melko laaja **nuori mäntymetsikkö**, joka on syntynyt metsänviljelyksen tuloksena. Vuonna 1948 istutettiin alalle neljän vuoden ikäisiä, kerran koulittuja taimia. Taimet istutettiin hyvin tiheään ilman säännöllistä istutusväliä. Siemen oli kerätty Vilppulassa kasvavista valiomännystä. Metsikön ikä oli v. 1975 32 vuotta. Metsikköä on harvennettu lievästi kaksi kertaa.

Mänty kukkii Etelä-Suomessa keskimäärin kesäkuun toisen viikon aikana. Männyn käpy kehittyy ensimmäisen kesän kuluessa noin herneen kokoiseksi, ja seuraavan kesän kuluessa se saavuttaa lopullisen kokonsa. Siemen kypsyy syksyn kuluessa ja varisee seuraavana kevättalvena.

Männyllä, kuten kuusellakin, on useita rotuja ja erilaisia muotoja, jotka tosin ovat harvinaisempia kuin kuusella. Männyn sydänpuu erottuu punaisen-

ruskean värinsä kautta jyrkästi vaaleankellertävästä mannosta. Mäntypuuta käytetään etenkin sahapuuksi, pylväiksi, ratapölkyiksi, kaivospuuksi ja kuitupuuksi. Tämän lisäksi mäntypuusta tehdään vaneria. Aivan tuntemattomia eivät liene myöskään männystä saatavat kemialliset tuotteet kuten mäntysuopa ja pineenitärpätti. Muinoin käytettiin mäntyä Suomessa erittäin paljon tervanpolttoon.

Kohde no. 12. Visakoivikko. Metsikkö on perustettu v. 1939 istuttamalla neljävuotisia, kerran kouluttuja, Aulangon alkuperää olevia taimia. V. 1975 metsikön ikä oli 41 vuotta. Metsikköä on harvennettu useita kertoja poistamalla tavallisia koivuja ja huonomuotoisia visakoivuja.

Visakoivu on erityisesti rauduskoivulla esiintyvä erikoinen muoto, hieskoivulla sitä vastoin tavataan harvemmin visan muodostusta. Visautuneita yksilöitä on löydetty myös muilla puulajeilla, mutta nämä esiintymät ovat verraten harvinaisia verrattuina visakoivun esiintymistiheyteen.

Visakoivun luontainen levinneisyysalue on suppea. Yksittäin ja pieninä ryhminä kasvavia visakoivuja tapaa erityisesti Etelä-Suomessa, runsaimmat esiintymät tavataan Etelä-Hämeessä, mm. Aulangolla kasvaa melko paljon luonnonvaraista visakoivua. Maamme rajojen ulkopuolelta sitä tavataan eniten Neuvostoliiton Suomea lähinnä olevissa osissa.

Visaa muodostuu jälsisolukon epänormaalien toiminnan seurauksena. Se on perinnöllinen sairaus, jonka tuntomerkkejä ovat mm. visasolukon ruskea väri, visakuvioinnin moninaisuus ja niverä kasvutapa. Visakoivun ulkonaisista tuntomerkkeistä ovat tärkeimmät rungossa enemmän tai vähemmän selvästi havaittavat, eri kokoiset ja muotoiset paukurat, juomut ja rengasmaiset epäsäännöllisyydet. Ulkoisia tuntomerkkejä ovat edelleen hidaskasvuisuus ja haaraisuus. Hyvin usein se kasvaa pensasmaiseksi. Visapuu on erittäin koristeellista, lujaa ja samalla sitkeätä. Visaa käytetään paljon puukonpäiden ja erilaisten koriste-esineiden valmistuksessa. Joskus näkee visasta tehdyn jopa huonekaluja. Visa on harvinaista ja arvokasta puuta, se on ainoa kotimainen puu, jota myydään painon mukaan.

Kohde no. 13. Tien laidassa kasvaa ryhmä katajia. Kataja on havupuista laajimmalle levinnyt, ja se

kasvaa koko pohjoisella pallonpuoliskolla. Se on hyvin monimuotoinen, koristeellisimpia ovat sypresimäiset pylväskatajat.

Kataja kukkii keväällä aikaisin "lahnan kudun aikoihin" ja tuomen kukkiessa. Katajan käpymarja kypsyy lopullisesti vasta kolmantena kesänä kukkimisesta. Marjojen sanotaan olevan jossain määrin myrkyllisiä, mutta kuitenkin niitä on käytetty mm. munuaistaudin lääkkeeksi ja viinan maustamiseen!

Kataja kasvaa joutuisasti aivan nuorena, mutta kasvu laantuu hyvin pian. Hidaskasvuisuudestaan huolimatta kataja saattaa eräissä tapauksissa saavuttaa hyvinkin korkean iän. Suurimmat maassamme tavatut katajat ylittävät 10 m:n korkeuden.

Katajan puu on hienosyistä, taipuisaa, kaunista ja hyväntuoksuista sekä kestäväää lahoamista vastaan. Puussa ei ole pihkatiehyeitä eikä pihkaa. Katajaa on aiemmin käytetty paljon astioiden valmistukseen.

Kohde no. 14. Joutsenlampi, isompi kahdesta eversti Standertskjöldin aikana rakennetuista tekolammista, on vuosikymmenien aikana ollut luonnonsuojelualueen keskipiste. Näin on vielä tänäkin päivänä. Maisema on puistomainen, tyypillinen kulttuurimaisema, jossa ihmiskäsi on tehnyt perusteellisimmat muutokset alkuperäiseen luontoon. Tosin aivan viimeistely puistomaisuus on vähitellen häviämässä, kun eräät harvinaisemmat ja erikoisemmat kasvi- ja puulajit ovat tuhoutuneet.

Lammessa uiskentelee kesäisin suurin osa tarhatuista kyhmyjoutsenista, hanhista ja ankoista. Syksyisin kerääntyy lammelle suuret parvet sorsia ja lokkeja syömään syksyn viimeisiä herkkupaloja. Joutsenlammen ympäristössä tavataan joukko ulkomaisia puulajeja, joista mainittakoon pihtakuusi, sembramänty, lehtikuusi ja douglaskuusi. Kotimaisten puulajien metsiköistä kasvaa lammen eteläpäässä tervaleppä ja lammen itäreunalla haapa.

Tervaleppä, joka on kahdesta leppälajistamme arvokkaampi, kasvaa meren ja järvenrannoilla, purojen varsilla ja rehevimmissä lehtokorvissa. Runsaasti vettä vaativana puuna se voi tulla toimeen vain pysyvästi kosteilla kasvupaikoilla. Tervaleppä kukkii aikaisin keväällä, Etelä-Suomessa keskimäärin huhtikuun

puolivälissä. Siemenet varisevat tavallisesti saman vuoden syksyllä. Yleensä tervaleppä tekee itävää siementä hyvin vähän. Tervalepän uudistuminen perustuu suuressa määrin sen hyvään vesomiskykyyn.

Tervalepän puuaines on väriltään kaunista, muistuttaen paljolti mahonkia. Tästä syystä mm. huonekaluteollisuus on kiinnostunut tervalepästä.

Joutsenlammen itäpuolella sijaitseva **haapametsikkö** on syntynyt juurivesoista, joka onkin tyypillinen haavan luontainen uudistumistapa. Haapa uudistuu nimittäin erittäin heikosti siementäimistä. Puhtaita haapametsiköitä tavataan maassamme vähän. Tämä johtuu haavan huonosta kilpailukykyvästä — muut puulajit ottavat kasvupaikan helposti haltuunsa syrjäyttäen haavan vaatimattomaksi sekapuuksi. Kuitenkin haapa on saanut luonnossa oman erikoisen asemansa. Varsinkin vanhat haavat ovat maisemallisesti näyttäviä ja erikoisia iloisesti lipattavine lehtineen. Haapojen ontoissa rungoissa pesivät monet nisäkkäät ja linnut, niiden rungoissa ja lehivistöissä elää runsas ja monilajinen hyönteismaailma. Haavan kuori on myös monen eläimen, kuten hirven, jäniksen, majavan ja myyrän, herkkuruokaa.

Haavan puuaines on jokseenkin valkoista, helposti työstettävää, mutta samalla sitkeätä. Haapapuun kysyntä on suurempi, kuin mitä sitä voidaan metsäteollisuudelle nykyisin kasvattaa. Se on erityisesti tultikkuteollisuuden pääraaka-aine, mutta siitä voidaan valmistaa myös vaneria, lastuvillaa ja hienolaatuista paperia. Onpa se tullut tutuksi myös saunanlauteilla.

Kohde no. 15. Alueelle istutettu v. 1938 useita lajeja **ulkomaisia puulajeja** pieninä metsikköinä tai puuryhminä. Puiden ikä oli v. 1975 n. 45 vuotta. Alueella kasvavilla ulkomaisilla puilla on ainoastaan koriste- ja maisemanhoidollinen arvo. Kasvussa ne eivät pysty kilpailemaan kotimaisten puulajien kanssa. Miksi sitten viljellä ulkomaisia puulajeja maassamme? Paitsi, että ulkomaiset puulajit tuovat vaihtelua monasti yksitoikkoiseen maisemakuvaamme, niillä on myös kiistaton arvonsa opetus-, tutkimus- ja jalostustyössä. Eräillä ulkomaalaisilla puulajeilla — tosin vain kahdella tai kolmella — on myös metsätaloudellista merkitystä. Näistä mainittakoon lehtikuusi, joka parhailla kasvupaikoilla saavuttaa saman tuotoksen kuin omat havupuumme ja joka on

erittäin kestävä lahoamista vastaan. Lehtikuusta voidaan siten käyttää mm. maa- ja vesirakenteisiin. Puulaivojen aikakaudella lehtikuusta käytettiin laivanrakennusteollisuudessa.

Kohteessa kasvavista ulkomaisista puulajeista yksi, nimittäin omorikakuusi on kotoisin Euroopasta, Balkanin vuoristosta. Ennen jääkautta omorikakuusi kasvoi hyvin laajalla alueella Euroopassa, mutta jääkausi työnsi sen aina Balkanin vuoristoon saakka. Siellä sitä nykyisin tavataan rajoitetulla n. 150 hehtaarin alueella pieninä erillisinä metsikköinä. Omorikakuusta on, sen löytämisen jälkeen, viljelty runsaasti eri puolilla Eurooppaa. Paitsi että se on kapeine ja usein maahan asti ulottuvine latvuksineen erittäin koristeellinen, se on myös osoittautunut kestäväksi erilaisia saasteita vastaan.

Kohde no. 16. Luonnonmetsä. Alue, jossa metsä pidetään täysin luonnontilaisena, ts. alueella ei suoriteta hakkuita, eikä kuivuneita tai maahan kaatuneita puita korjata pois. Vastaavanlaisia alueita maassamme ovat luonnon- ja kansallispuistot.

Kohde tarjoaa erinomaisen tilaisuuden suorittaa vertailu hoitamattoman luonnonmetsän ja muun luonnonsuojelualueen hoidetun maisemametsän kesken.

Kohde no. 17. Rauniolinnake. Ensimmäisiä everstin rakennuttamia rakennelmia, josta usein kuulee puhuttavan, että se on entinen puolustuslinnake. Sitä se ei kuitenkaan ole koskaan ollut, vaikka se monessa suhteessa muistuttaakin keskiajan ritarilinnaita. Päinvastoin linnake rakennettiin täysin rauhanomaisia tarkoituksia varten. Linnakkeen torneista avautui nimittäin loistava näköala Karlbergin kartanoon ja Vanajavedelle. Sotaisuudesta puhui ainoastaan pieni tykki, jolla paukuteltiin kunnialaukauksia vieraiden lähestyessä kartanoa ja jolla samalla ilmoitettiin kaupungin asukkaille, että Karlbergissa on juhlat.

Nykyisin Rauniolinnake muodostaa luonnolliset kulissit Aulangon Satuteatterin näyttämötoiminnalle. Vuonna 1975 tuli kuluneeksi 15 vuotta siitä, kun teatteritoiminta aloitettiin Rauniolinnakkeen suojissa.

Kohde no. 18. Onnentempeli. Korkean kiviröykkiön päälle rakennettu erikoinen pyörörakennus,

jonka tarkoitusperää ei aivan tarkalleen tunneta. Onnentempeli ja sen välittömässä läheisyydessä sijainnut kenttä olivat erityisesti tarkoitettut juhla-alueeksi, jossa everstin aikana pidettiin kartanon alustalaisille vuosittain suuret kesäjuhlat. Juhlat pidettiin arkipäivänä, ja ne olivat kaikille pakolliset. Juhlapäivästä maksettiin palkka, aivan kuten nykyään itsenäisyyspäivästä.

Onnentempelissä oli alkujaan käsinmaalatut värilliset ikkunalasit, jotka kuitenkin rikottiin pian niiden valmistuttua. Itse tempeli on kuitenkin vielä toistaiseksi säilynyt pystyssä muistona ihmisystävällisestä ja luontoa kunnioittavasta eversti Hugo Standertskjöldistä.

OSOITTEET:

Metsäntutkimuslaitos
Aluemetsänhoitaja
Reino Saarnio
Unioninkatu 40 A
00170 Helsinki 17
puh. 90/661401

Aulangon luonnonsuoje-
lualue
Työnjohtaja Yrjö Palm
13230 Aulanko
puh. 917/22791

Julkaisija: Metsäntutkimuslaitos / tiedotus
Teksti: Reino Saarnio
Painopaikka: Valtion painatuskeskus / KKP 1975